

## Huoltovarmuus ja sen turvaaminen covid-19-pandemian aikana

Tuloksellisuus- ja laillisuustarkastus

Julkaistu: 23.6.2021



KOKO KERTOMUS (FI)



TIIVISTELMÄ (EN)



### Arvioinnin kohde ja syyt

Valtion- ja kansantalouden näkökulmasta on tärkeää, että myös pandemian oloissa yhteiskunta voisi toimia niin normaalisti kuin suinkin mahdollista. Keskeisen toimijan, Huoltovarmuuskeskuksen, toimintamenot katetaan veroluontoisen huoltovarmuusmaksun sekä Huoltovarmuusrahaston strategisten sijoitusten tuotoilla. Huoltovarmuusrahasto on erityisesti tarpeen nopeaa rahoitusta vaativissa hankkeissa ja kriiseissä.

Huoltovarmuus liitetään yleensä erilaisten kriittisten tarvikkeiden tai materiaalin varastointiin ja saatavuuden varmistamiseen. Covid-19-pandemian aikana keskiöön ovat nousseet avainalojen henkilöstöön ja inhimillisiin voimavaroihin liittyvät riskit.

VTV tarkasti Suomen huoltovarmuutta ja sen turvaamista covid-19-pandemian aikana. Tarkastuksessa keskityttiin erityisesti niihin huoltovarmuuden toimialoihin, joihin pandemialla on arvioitu olleen eniten vaikutusta. Näitä toimialoja ovat terveydenhuolto, liikenne ja logistiikka, elintarvikehuolto sekä kriittinen teollisuustuotanto.

### Havainnot

Covid-19-pandemia osoitti Huoltovarmuusrahaston merkityksen nopeiden huoltovarmuustoimenpiteiden rahoittajana. Pandemian alkuvaiheessa Huoltovarmuusrahaston varoilla turvattiin muun muassa Suomen tavaraliikenteen kannalta keskeisen meriliikenteen toimintaa. Pandemia on osoittanut myös inhimillisten resurssien tärkeyden huoltovarmuuden turvaamisessa. Yhteiskunnan toiminnan kannalta kriittisten toimialojen henkilöstön terveysturvallisuus ja henkilöstön riittävyys on onnistuttu turvaamaan Suomessa varsin hyvin.

Lainsäädäntö on pääosin mahdollistanut viranomaisille huoltovarmuuden turvaamisen kannalta riittävän toimintakyvyn covid-19-pandemian hoidossa. EU:n valtiontukisäännökset ovat mahdollistaneet yritysten huoltovarmuuteen liittyvän välttämättömän tukemisen pandemian aikana. Merkittävimmät tuet ovat liittyneet lentoliikenteen ja meriliikenteen toimintaedellytysten ja sitä kautta välttämättömän tavaraliikenteen turvaamiseen.



Huoltovarmuusorganisaatio on jakautunut toimialoittain eri sektoreiksi ja pooleiksi. Ne ovat toiminnassaan keskittyneet pandemian aikana erityisesti eri toimialojen tilannekuvatyöhön Huoltovarmuuskeskuksen johdolla. Kaikkien toimialojen tilannekuvatyö on jalostunut pandemian aikana.

Ongelmana pandemian alkaessa oli se, että henkilönsuojainten kysyntä ylitti huomattavalla tavalla niiden tarjonnan. Maailman markkinoilta saatavilla olleista varusteista syntyi kansainvälinen kilpailu. Valtioiden välinen yhteistyö ei toiminut. Pandemian alkaessa muun muassa Huoltovarmuuskeskus ja sairaanhoitopiirit tekivät merkittäviä suorahankintoja hankintalaissa tarkoitetulla kiireperusteella. Ongelmaksi pandemian alkuvaiheessa osoittautui se, että suorahankintaperusteissa ei ole huomioitu tilannetta, jossa tarvittavaa tavaraa ei ole saatavilla normaalien hankintakanavien kautta.

Myös sairaanhoitopiirien ja Huoltovarmuuskeskuksen välinen työnjako terveydenhuollon materiaalien hankinnassa oli pandemian alkuvaiheessa epäselvä.

Koko valtion tasolla huoltovarmuuden ja siihen liittyvien toimenpiteiden kustannuksia ei seurata järjestelmällisesti. Huoltovarmuuden kokonaiskustannusten arviointia vaikeuttaa myös se, että huoltovarmuuden ylläpitoon osallistuvat valtion lisäksi koko julkinen sektori, yksityiset yritykset sekä kansalaiset.

## Johtopäätökset

Jatkossa tulee kiinnittää enemmän huomiota yksityisten palveluntuottajien rooliin ja velvollisuuksiin varautumisessa. Sopimusperusteisen varautumisen vaihtoehtona on myös se, että huoltovarmuuden kannalta tärkeille yrityksille asetetaan velvoitteita lainsäädännössä. Sopimusperusteista varautumista voidaan hyödyntää sosiaali- ja terveydenhuollon lisäksi muillakin toimialoilla.

Huoltovarmuuden kehittämistoimia on ollut käynnissä jo ennen covid-19-pandemiaa. Pandemian myötä kehittämishankkeita on osin arvioitu uudestaan esimerkiksi Huoltovarmuuskeskuksessa. Pandemia on vauhdittanut huoltovarmuuden eri toimialojen kehittämistyötä.

Ottaen huomioon huoltovarmuusorganisaation rakenne eri sektoreineen ja pooleineen, tilannekuvaa on tärkeää jakaa kaikille sitä työssään tarvitseville. Vastaavasti tilannekuvaa käytännössä tuottavien tahojen pitää saada työstään palautetta sekä ehdotuksia sen kehittämiseksi. VTV katsoo myös, että esimerkiksi toimialakohtaista tilannekuvatyötä ja sen kehittämistä on järkevää jatkaa myös pandemian jälkeen.

Koska pandemia on edelleen kesken, kehitystoimilla pyritään korjaamaan sen aikana havaittuja ongelmia. Tarkastusvirasto suosittelee, että Huoltovarmuuskeskuksen valmiuksia toteuttaa kriisitilanteessa keskeisiä hankintoja parannetaan edelleen siten, että se pystyy tarvittaessa järjestämään riittävän nopeasti hankintojen toteuttamiseen tarvittavat henkilöstö- ja osaamisresurssit. Julkisen hallinnon toimintoja ulkoistettaessa tulee tehtävissä sopimuksissa huomioida nykyistä systemaattisemmin myös huoltovarmuusveloitteet.